

dr hab. prof. UR Ewa Dźwierzynska

Uniwersytet Rzeszowski
Wydział Filologiczny, Katedra Filologii Rosyjskiej
tel. 17 87 21 221
e-mail: e_dzwie@poczta.onet.pl

PSYCHOLOGICZNE CZYNNIKI WARUNKUJĄCE MOŻLIWOŚĆ INTENSYFIKACJI PRZYSWAJANIA OBCOJĘZYCZNEJ LEKSYKI W PROCESIE KSZTAŁTOWANIA KOMPETENCJI KOMUNIKACYJNEJ

STRESZCZENIE

Autorka artykułu zauważa, że niedostateczne opanowanie słownictwa może znacząco utrudniać komunikację językową. W związku z tym dużego znaczenia nabiera kształtowanie nawyków leksykalnych oparte o systematyczne poszerzanie zasobu leksykalnego oraz opanowywanie reguł gramatycznych. Ich przyswojenie wpływa na stopniowe doskonalenie przebiegu komunikacji językowej, zarówno w ustnej, jak i w pisemnej jego formie.

W artykule przedstawiono analizę prawidłowości psycholingwistycznych warunkujących prawidłowy przebieg procesu przyswajania słownictwa, ze szczególnym uwzględnieniem procesów pamięciowych i prawidłowości zapamiętywania, których znajomość jest niezbędna w procesie planowania pracy nad wzbogacaniem leksykonu oraz podczas projektowania ćwiczeń ukierunkowanych na przyswajanie materiału leksykalnego.

Słowa kluczowe: przyswajanie słownictwa, nawyki leksykalne, procesy pamięciowe, ćwiczenia leksykalne

SUMMARY

Psychological factors determining intensification of the process of learning a foreign language vocabulary in the process of forming communicative competence

The author notices that insufficient mastering the foreign language vocabulary may remarkably impede the communication process. Thus, it is important to form proper lexical habits based on methodical enriching the lexicon and the grammatical rules. This positively influences the communication improvement – both oral and written.

The article presents the analysis of psycholinguistic regularities that influence the proper vocabulary acquisition, with the special attention paid to the memorising processes and the rules of proper memorising, as their knowledge is crucial for planning the work on enriching the lexicon and creating exercises on learning new vocabulary.

Key words: vocabulary acquisition, lexical habits, memorising, lexical exercises

Nauczanie języka obcego jest obecnie ukierunkowane na zdobycie umiejętności skutecznego porozumiewania się, a jego rezultatem powinno być sprawne władanie językiem jako narzędziem komunikacji i poznania. Głównym celem nauki języka obcego jest więc ukształtowanie kompetencji komunikacyjnej, u podstaw której leży kompetencja językowa (zwana również gramatyczną), czyli znajomość podstaw systemu języka pozwalająca na generowanie gramatycznie poprawnych zdań i ich rozumienie (wiedza językowa).

Kompetencja komunikacyjna kształtowana jest w oparciu o wiedzę językową i pozwala na posługiwanie się systemem języka w różnych kontekstach językowych i sytuacyjnych. Znajomość reguł użycia języka wpływa na poprawną realizację komunikacji. Jak słusznie stwierdził J. Brzeziński, „wykształcenie pełnej kompetencji komunikacyjnej jest oznaką osiągnięcia najwyższego celu nauczania języka obcego, czyli swobodnej komunikacji językowej uczącego się z rodzimym użytkownikiem języka docelowego. Jest to jednak proces bardzo długi”¹. O osiągnięciu pełnej kompetencji komunikacyjnej trudno zatem mówić w warunkach szkolnych. Zorganizowana nauka języka obcego ma jednak do spełnienia bardzo ważne zadanie – dać trwałe podstawy tego języka oraz pokazać, jak należy się uczyć, czyli jak samodzielnie przyswajać język obcy w oparciu o efektywne strategie uczenia się z zastosowaniem sprawdzonych materiałów dydaktycznych. Ważnym zadaniem nauczyciela jest zapoznavanie uczniów z najczęściej stosowanymi strategiami oraz istniejącymi na rynku wydawniczym podręcznikami i innymi wartościowymi materiałami dydaktycznymi.

Posługiwanie się językiem obcym w przypadku osób rozpoczynających naukę sprowadza się do naśladowania poznanych wzorców (reprodukcji poznanych elementów języka) i prób ich użycia w prostych sytuacjach komunikacyjnych. Stopniowe wzbogacanie języka nowymi wyrazami i konstrukcjami pozwala uczącym się na coraz większą swobodę w posługiwaniu się językiem obcym. Z czasem stosowanie/używanie języka w sytuacjach komunikacji językowej sprawia, że oprócz działań mownych o charakterze reproduktywnym działania językowe nabierają charakteru produktywnego.

¹ J. Brzeziński, *Nauczanie języków obcych dzieci*, Warszawa 1987, s. 74.

W celu ukształtowania kompetencji komunikacyjnej należy nie tylko przyswoić jednostki systemu językowego i zasady posługiwania się nimi, które przechowywane są w pamięci, lecz także dysponować umiejętnością dostosowywania wypowiedzi do warunków komunikacji. Aby komunikować się w języku obcym, poza znajomością języka, potrzebna jest znajomość pragmatyki językowej, tj. opanowanie reguł jego użycia. Jak pisze H. Komorowska, „Kompetentny użytkownik języka umie skutecznie zdobyć i przekazać informacje w mowie i piśmie w sposób poprawny i odpowiedni w danej sytuacji”². Opanowanie języka powinno więc zagwarantować uczącym się realizację zamierzeń komunikacyjnych adekwatnie do kontekstu sytuacyjnego.

Wyróżnia się kompetencje komunikacyjne w zakresie poszczególnych sprawności językowych, tj. rozumienia mowy ze słuchu, czytania, mówienia i pisania. Poziom ich rozwoju u każdego z uczących się uzależniony jest od indywidualnych zdolności i potrzeb oraz od przyjętych celów nauczania. Na kompetencję komunikacyjną składają się: kompetencja leksykalna, gramatyczna, fonologiczna i ortograficzna.

Czynnikiem w znacznym stopniu utrudniającym, zakłócającym lub niekiedy nawet uniemożliwiającym komunikację językową może być niedostateczne opanowanie słownictwa. W najbardziej dziś rozpowszechnionym w nauczaniu języków obcych podejściu komunikacyjnym zaczęto zwracać na to uwagę, zmieniając funkcję słownictwa z elementu wypełniającego struktury gramatyczne na jednostkę w istotny sposób wpływającą na przebieg komunikacji i podlegającą systematycznej pracy nad jej przyswojeniem. Stałe poszerzanie zasobu leksykalnego oraz opanowywanie reguł gramatycznych wpływa na stopniowe doskonalenie przebiegu komunikacji językowej, zarówno w ustnej jak i w pisemnej jego formie. Dużego znaczenia nabiera kształtowanie nawyków leksykalnych, gdyż, jak słusznie stwierdza H. Komorowska, „blokada komunikacji to najczęściej skutek nieznaności potrzebnego słownictwa”³. Trudności w komunikacji występują z jednej strony w zakresie rozumienia percypowanej mowy, z drugiej zaś – podczas formułowania wypowiedzi. Dlatego też należy kształtować nawyki leksykalne zarówno w zakresie produktywnego, jak i receptywnego władania językiem.

Należy zauważyć, że określając umiejętności niezbędne w procesie komunikacji językowej najwięcej uwagi zwraca się na te, które łączą się z mechanizmem czynnego (produktywnego) władania językiem. Poświęca się im wiele uwagi w procesie nauczania w przeciwieństwie do umiejętności niezbędnych w kształtowaniu sprawności receptywnych, które pozwalają na odbieranie i rozumienie mowy oraz

² H. Komorowska, *Metodyka nauczania języków obcych*, Warszawa 2002, s. 9.

³ *Ibidem*, s. 115.

percepcję tekstów i adekwatną reakcją na zawarte w nich treści. Umiejętności te, od lat niedoceniane w procesie dydaktycznym, zaczynają zajmować w nim coraz więcej miejsca. Jednak nie zawsze nauczyciele zdają sobie sprawę z tego, że uczniowie mogą prawidłowo wypowiadać się używając ograniczonej ilości słownictwa i konstrukcji gramatycznych, a jednocześnie napotykać duże trudności w rozumieniu wypowiedzi współrozmówcy, co niejednokrotnie jest powodem ograniczenia pracy nad słownictwem receptywnym. Trudności w rozumieniu interlokutora i powstałe w ten sposób bariery komunikacyjne mogą znacząco obniżać poziom motywacji do nauki języka. Dlatego też należy zadbać o przyswojenie słownictwa wystarczającego dla potrzeb komunikacji, zarówno czynnego, jak i biernego. Ze względu na to, że prawidłowy przebieg procesu komunikacji językowej wymaga opanowania bogatego leksykonu, konieczność intensyfikacji pracy nad jego przyswajaniem nie budzi wątpliwości.

Optymalizowanie przyswajania obcojęzycznego słownictwa wymaga od nauczycieli stosowania, a niekiedy również opracowywania, materiałów dydaktycznych, których wprowadzenie przyspieszy ten proces oraz właściwego pokierowania nim. Nie jest to łatwe nawet dla osób doświadczonych w pracy dydaktycznej, które zmagają się z wieloma ograniczeniami (np. trudnościami w ilościowym i jakościowym doborze słownictwa, odpowiednio do poziomu językowego uczniów, ich potrzeb komunikacyjnych, zainteresowań, zabezpieczenia wystarczającej powtarzalności wprowadzanego słownictwa w celu jego trwałego przyswojenia przy ograniczonej liczbie godzin lekcyjnych itd.). W związku z tym dużego znaczenia nabiera zrozumienie, w jaki sposób można skutecznie wspomagać proces przyswajania leksyki i uczynić możliwym posługiwanie się słownictwem gwarantujące zdolność komunikowania się na odpowiednim poziomie.

Możliwość wpływu na intensyfikację procesu przyswajania słownictwa wymaga zrozumienia psycholingwistycznych podstaw zapamiętywania elementów języka, warunkujących prawidłowy przebieg tego procesu. Ich analiza, ze szczególnym uwzględnieniem procesów pamięciowych oraz prawidłowości zapamiętywania, stwarza szansę na jego usprawnienie. Znajomość czynników psychologicznych biorących udział w przyswajaniu języka (w tym leksyki) jest niezbędna w planowaniu pracy nad wzbogacaniem leksykonu, we właściwym przygotowaniu procesu dydaktycznego oraz przy projektowaniu ćwiczeń ukierunkowanych na przyswajanie materiału leksykalnego. W związku z tym przedstawimy krótką analizę czynników uczestniczących w przyswajaniu słownictwa, których znajomość ma podstawowe znaczenie dla osób projektujących materiały dydaktyczne i kierujących przebiegiem procesu nauczania i uczenia. Wiedza ta może okazać się przydatna również dla samych uczniów zainteresowanych pracą nad poszerzaniem zasobu słownictwa. Przejdźmy więc do krótkiej analizy wspomnianych wyżej czynników.

Przyswojenie leksyki języka obcego jest rezultatem procesu kognitywnego, który składa się z kilku etapów. Pierwszym z nich jest percepcja jednostki leksykalnej, która ma miejsce w pamięci sensorycznej⁴. Następnie jest ona przetwarzana w pamięci krótkotrwałej⁵ i przygotowywana do przejścia do magazynu pamięci długotrwałej. Opracowywanie napływających jednostek leksykalnych przez powtarzanie ma na celu ich utrzymanie w pamięci oraz wiązanie nowych wyrazów z tymi, które już znajdują się w pamięci długotrwałej⁶. Na kolejnym etapie wyrazy zostają przekazane do magazynu pamięci długotrwałej, z której mogą zostać przywołane i użyte w procesie komunikacji. Możliwość ich sprawnego przywoływania wpływa na jakość komunikacji. Niemniej jednak proces przywoływania informacji z pamięci może zostać zakłócony. Następuje to wówczas, gdy:

1. Dane są źle przechowywane, gdyż zostały źle skojarzone i zintegrowane dane mogą być odnalezione jedynie przez przypadek. Przyswajane dane powinny być na wszelkie sposoby zintegrowane z całym systemem skojarzeń i naszej dotychczasowej wiedzy. Nabywane dane (szczególnie słownictwo obcojęzyczne) korzystniej jest przyswajać w różnych sytuacjach i kontekstach, aby nie kojarzyły się tylko z jednym użyciem.
2. Dane mogą być zablokowane przez inne dane i trudno je wywołać. Przyswojone nowe dane są integrowane w dotychczasowy system skojarzeń, co powoduje zmianę istniejącej struktury i może uniemożliwić wywołanie danych, poprzednio łatwo dostępnych.
3. Trudne dotarcie do danych może być spowodowane tym, że nie były one wystarczająco często wywoływane i przypominane. Częste przypomina-
nie gwarantuje szybkie dotarcie do danych⁷.

Aby przeciwdziałać trudnościom w przywoływaniu, należy przeanalizować czynniki, mogące mieć wpływ na proces zapamiętywania. Należą do nich:

1. sytuacja zapamiętywania,
2. właściwości jednostki,
3. aktywność jednostki w procesie zapamiętywania⁸.

4 Pamięć sensoryczna (ultrakrótką) dotyczy przechowywania informacji przez bardzo krótki czas po zakończeniu działania bodźca sensorycznego.

5 Pamięć krótkotrwała, zwana również pierwotną, świeżą i operacyjną (roboczą), ma ograniczoną pojemność, która wynosi 7±2 jednostki (litery, sylaby, wyrazy, związki wyrazowe itp.). Wielkość jednostki zależy od kompetencji językowej ucznia. Ograniczony jest także czas przechowywania w pamięci krótkotrwałej i wynosi on od kilku sekund do kilku minut.

6 Pamięć długotrwała to trwały magazyn zakodowanych śladów pamięciowych. Charakteryzuje się nieograniczoną pojemnością i czasem przechowywania.

7 J. Arabski, *Przyswajanie języka obcego i pamięć werbalna*, Katowice 1997, s. 119-120.

8 Z. Włodarski, *Z tajemnic ludzkiej pamięci*, Warszawa 1990, s. 145.

Na możliwość przywoływania materiału leksykalnego z pamięci może znacząco wpływać **sytuacja zapamiętywania**. Przyswajanie wszelkich informacji, również leksyki języka obcego, wymaga wytworzenia w komórkach mózgowych trwałych połączeń w trakcie rejestracji elementów znaczeniowych. Trwałość połączeń zależna jest od sposobu zapamiętywania. Nietrudno zauważyć, że zapamiętywanie mechaniczne nie gwarantuje trwałości oraz możliwości przywoływania informacji z pamięci w dowolnym momencie. Czysto pamięciowe przyswajanie słownictwa sprawia, że jest ono szybciej zapominane. Sytuacja ta jest powszechnie znana, a jej przykładem jest mechaniczne uczenie się słówek w celu zaliczenia sprawdzianu/kolokwium, po którym – jeśli nie są one używane – zostają w większości zapomniane. Konieczność zapamiętania dużej ilości nowej leksyki często sprawia, że dla wielu osób czynność ta łączy się z dużym wysiłkiem pamięciowym. Niemniej jednak, jak słusznie stwierdził W. Marton, przyswajanie obcojęzycznego słownictwa jest procesem, leżącym na granicy uczenia się przez zrozumienie i uczenia się pamięciowego⁹. Dużego znaczenia nabiera tworzenie asocjacji, gdyż nawet te elementy leksykalne, które początkowo wydają się być trudne do skojarzenia z już znanymi, mogą znaleźć odniesienie do pojęć ukształtowanych już w strukturze umysłowej. Poszukiwanie skojarzeń początkowo nie jest łatwe, lecz stopniowo staje się coraz szybsze. Nauczyciel powinien uświadamiać uczniom, że uczenie się czysto pamięciowe jest mało skuteczne, gdyż nie gwarantuje trwałości zapamiętywania i proponować stosowanie pewnych technik, które umożliwią przekształcenie takiego zapamiętywania w proces bardziej zbliżony do uczenia się ze zrozumieniem. Wskazanie uczniom korzyści płynących z zapamiętywania poprzez kojarzenie przyswajanych informacji oraz ich powtarzania pozwoli przekonać ich do takich form pracy, które pozwalają na wytwarzanie trwałych asocjacji zapamiętywanych elementów.

Skuteczne przyswajanie słownictwa związane jest z poszukiwaniem odpowiednich sposobów i strategii zapamiętywania. Jak pisze W. Marton, „uczeń posiadający właściwą strategię uczenia się języka obcego sam dąży do tego, aby jak najbardziej upodobnić uczenie się słownictwa do uczenia się ze zrozumieniem (...), wypracowuje sobie własny kod, ujmujący każdy nowy element w pewne relacje z całym dotychczas opanowanym materiałem leksykalnym”¹⁰. Warto więc zadbać o to, aby uczniowie nauczyli się organizować zapamiętywane słownictwo tak, aby przyswajane elementy tworzyły logiczną całość i mogły zostać łatwo włączane w system wiedzy, którą posiadają. Umiejętność organizowania leksyki jest bardzo ważna również ze względu na konieczność samodzielnej pracy nad

⁹ W. Marton, *Dydaktyka języka obcego w szkole średniej. Podejście kognitywne*, Warszawa 1978, s. 106.

¹⁰ *Ibidem*, s. 106–107.

jej wzbogacaniem. Zorganizowanie, uszeregowanie i uporządkowanie materiału sprzyja trwałemu zapamiętywaniu, co potwierdziły prowadzone na całym świecie liczne badania eksperymentalne. W Polsce rezultaty takich badań pozwoliły na stwierdzenie, że logiczne przyswajanie informacji w porównaniu z zapamiętywaniem mechanicznym daje nawet dwudziestokrotnie większe efekty i to zarówno w odniesieniu do informacji zapisanych, jak i usłyszanych¹¹.

Możliwości przywoływania informacji z pamięci są tym większe, im lepiej zostały one skojarzone z materiałem opanowanym wcześniej, im bogatsze były skojarzenia oraz im częściej miały miejsce powtórzenia. Według J. Arabskiego, poznając nowy wyraz, „musimy zapamiętać jego brzmienie i stworzyć dlań strukturę semantyczną. Musimy wkomponować w cały system skojarzeniowy nowy ślad semantyczny i połączyć go z innymi, znanymi. Musimy stworzyć nową sieć skojarzeniową, gdyż nowy element burzy dotychczasową”¹².

Jednostki leksykalne są niekiedy zapamiętywane również podświadomie w procesach czytania i słuchania, wówczas gdy uczeń ma możliwość ich wielokrotnego przeczytania/usłyszenia lub gdy związane są z emocjami. Należy również zwrócić uwagę na możliwości przyswajania języka w drodze tzw. *imprintingu*, który pozwala zapamiętywać bez konieczności powtórzeń. Według A.A. Leontiewa, dla zaistnienia tego mechanizmu konieczne jest, aby to, co jest przedmiotem zapamiętywania, było zgodne z potrzebami i było wzmacniane przez zadowolenie¹³. W związku z tym, jak twierdzi J. Henzel, aby stworzyć warunki do żywiołowego i niekontrolowanego *imprintingu*, należy skłonić uczniów i studentów, aby wiele czytali, oglądali filmy i programy telewizyjne, słuchali radia i – oczywiście – kiedy tylko możliwe, kontaktowali się z naturalnymi użytkownikami języka¹⁴.

Warto zwrócić również uwagę na to, aby nauczyciele używali na lekcjach bogatych środków językowych z elementami ekspresji. Wywołujące emocje wypowiedzi nauczyciela dotyczące oceny postępów uczniów, wyrażające ich akceptację bądź niezadowolenie z osiągniętych przez nich wyników mogą zostać zapamiętane błyskawicznie i trwale.

Na przyswajanie słownictwa wpływają również **indywidualne cechy uczniów**, ich zdolności pamięciowe, umiejętność koncentracji uwagi¹⁵, zdolności kojarze-

¹¹ A.M. Wejn, B.J. Kamieniecka, *Tajemnice pamięci*, tłum. J. Dancygier, Warszawa 1976, s. 253.

¹² J. Arabski, *Przyswajanie...*, op.cit., s. 159.

¹³ A.N. Leontiew 1977 z: J. Henzel, *Imprinting jako sposób przyswajania kwantów informacji tekstowej i lingwistycznej*, [w:] *Glottodydaktyczne i kulturowe aspekty komunikacji językowej*, K. Janaszek, R. Gawarkiewicz (red.), Szczecin 2004, s. 65. Więcej o funkcjonowaniu tego mechanizmu zob. E. Dźwierżyńska, *Sposoby optymalizacji przyswajania materiału leksykalnego w procesie nauczania języka obcego*, Rzeszów 2012, s. 67.

¹⁴ J. Henzel, *Imprinting...*, op. cit., s. 72.

¹⁵ Z. Włodarski, *Z tajemnic...*, op. cit., s. 67.

nia, silna motywacja itd. Zdolności zapamiętywania i długość przechowywania zapamiętanych informacji zależą od wieku uczniów i związanego z nim dominującego rodzaju pamięci. Dorośli łatwiej koncentrują uwagę, mają większą zdolność kojarzenia przyswajanych informacji. Przeważa u nich pamięć logiczna, podczas gdy u dzieci lepiej funkcjonuje pamięć mechaniczna, dzięki której zapamiętują one obcojęzyczne wyrazy w drodze imitacji i wielokrotnego powtarzania¹⁶. Wraz z wiekiem dzieci stopniowo następuje przechodzenie od pamięci mechanicznej do logicznej oraz od zapamiętywania niezamierzonego (pamięć mimowolna) do zamierzonego (pamięć dowolna)¹⁷.

Niebagatelne znaczenie w przyswajaniu słownictwa ma **aktywność uczniów** w procesie zapamiętywania. Niezbędne jest nastawienie na przyjmowanie i magazynowanie informacji, które związane są z takimi indywidualnymi cechami jednostki, jak motywacja oraz poziom aspiracji. Zbyt niski poziom tych cech nie mobilizuje do należytego wysiłku, zaś zbyt wysoki może być powodem niepowodzeń i niechęci do nauki.

Na trwałość przechowywania informacji ma wpływ siła początkowego wrażenia, a przede wszystkim emocjonalny stosunek do tego, co było postrzegane¹⁸. Silniejsze wrażenie wzbudzają te elementy, na które została zwrócona uwaga, lub te, które wzbudziły ciekawość. Według S. Garczyńskiego, uwaga tym bardziej jest pobudzona, tym bardziej skupiona i trwała, im mocniejsza jest motywacja¹⁹. Należy zauważyć, że motywacja ma ogromny wpływ na efekty uczenia się języka. Jej wzbudzenie i podtrzymanie na odpowiednim poziomie w ciągu całego kursu języka obcego jest jednym z centralnych problemów współczesnej dydaktyki²⁰. Motywacja sprawia, że mobilizujemy organizm do czynności mogących zapewnić skuteczne uczenie się. Często pod jej wpływem następuje skupienie uwagi na przyswajanych treściach, co czyni zapamiętywanie procesem efektywnym. Trwałość zapamiętywania może zagwarantować regularne uczenie się przy dużej koncentracji uwagi. Systematyczna praca sprawia, że przyswajane informacje łączą się w pamięci z już istniejącymi i przechodzą do magazynu pamięci długotrwałej.

Istotne znaczenie ma również świadome uczestnictwo uczniów w procesie zapamiętywania słownictwa, które może w znaczący sposób wpływać na jego przebieg. Jak słusznie zwraca uwagę M. Szalek, od stopnia zaangażowania i aktywności ucznia, od jego umiejętności pokierowania własną pracą, a także od

¹⁶ T. Woźnicki, E. Zawadzka, *Fazy procesu przyswajania języka obcego*, Warszawa 1981, s. 35.

¹⁷ M. Jagodzińska, *Rozwój pamięci w dzieciństwie*, Gdańsk 2003, s. 186.

¹⁸ A.M. Wejn, B.J. Kamieniecka, *Tajemnice pamięci*, tłum. J. Dancygier, Warszawa 1976, s. 12.

¹⁹ S. Garczyński, *Motywacja w nauce języków*, „Języki Obce w Szkole” 1967, nr 5.

²⁰ M. Szalek, *Jak motywować uczniów do nauki języka obcego*, Poznań 2004, s. 50.

zaakceptowania przez niego celów działalności ćwiczebnej i warunków, w jakich ona przebiega, zależy praktycznie wszystko²¹.

Na skuteczność zapamiętywania, jak wspomniano wyżej, wpływać może wysoki poziom motywacji czy zainteresowania. Informacje ciekawe, mające dla jednostki ważne znaczenie, które wywarły na niej wrażenie i na których została skupiona uwaga, są dłużej i trwalej przechowywane w pamięci. Trudne, a wręcz niemożliwe w nauce języka jest dostarczanie uczniom informacji, które będą interesujące dla wszystkich. Niemniej jednak należy starać się, aby prezentowane treści sprzyjały utrzymaniu uwagi uczniów i zapewniały właściwą percepcję i przetwarzanie materiału. Nauczyciele powinni starać się przykuć uwagę uczniów dobierając ciekawe materiały i właściwie je prezentując. Aby wspomóc koncentrację uwagi, warto stosować środki poglądowe oraz pomoce multimedialne, które angażując wiele zmysłów, uaktywniają uczniów, zwiększają ich zainteresowanie prezentowanymi treściami.

Koncentracja uwagi, która jest koniecznym warunkiem uczenia się, zazwyczaj wymaga świadomego wysiłku. Aby zapamiętać określone informacje, najlepiej jest próbować skoncentrować na nich uwagę. Skupienie uwagi czyni zapamiętywanie procesem efektywnym. Regularne uczenie się przy dużej koncentracji uwagi pozwala na trwałe zapamiętywanie. Przeciętnie jesteśmy w stanie uważnie słuchać przez około 20 minut, a największy spadek koncentracji uwagi ma miejsce po około jednej godzinie nauki. Po upływie tego czasu koncentracja uwagi w przypadku braku krótkich i regularnych, około 10-minutowych przerw, jest utrudniona²². Aby zapobiec zmęczeniu, należy unikać jednostajnej długotrwałej pracy. W jej trakcie dobrze jest wprowadzać krótkie przerwy lub urozmaicać formy pracy nie dopuszczając do zaburzeń procesu percepcji. Działania takie pozwalają dłużej skoncentrować uwagę, a – jak wiadomo – skupienie uwagi pozwala na łatwiejsze, szybsze i trwalsze zapamiętywanie.

Znajomość wyżej przedstawionych prawidłowości, związanych z funkcjonowaniem procesów pamięciowych i indywidualnych możliwości uczniów, stwarza szansę na wypracowanie efektywnych metod i technik opanowywania słownictwa. Stosowanie adekwatnych do warunków nauczania strategii i technik oraz wykonywanie różnorodnych, specjalnie opracowanych ćwiczeń leksykalnych może stać się narzędziem pozwalającym uczniom na szybkie i trwałe przyswojenie słownictwa języka obcego. Dysponowanie bogatym leksykonem oraz przyswojenie reguł użycia słów i związków wyrazowych w określonych kontekstach i sytuacjach językowych z kolei pozwoli biegłe posługiwać się językiem obcym, zaś sprawnie

²¹ Ibidem, s. 13.

²² A. Batko, *Jak osiągnąć sukces w nauce?*, Kraków 1998, s. 67.

przebieg komunikacji dla osób przyswajających język stanie się źródłem motywacji do dalszej pracy nad poszerzaniem leksykonu.

Najwyższy poziom motywacji można zapewnić wówczas, gdy uczniowie przyswoili taki zasób słownictwa aktywnego, który pozwala im przekazać informacje i wyrazić własne myśli w sposób zrozumiały oraz rozumieć współrozmówcę dzięki biernemu przyswojeniu zasobu słownictwa. Zanim to jednak nastąpi, zarówno nauczyciele, jak i uczniowie napotykać na wiele trudności, które trzeba przezwyciężyć, aby nie pozwolić na osłabienie motywacji. Wymaga to od nauczycieli kreatywności oraz pracy nad doбором lub opracowywaniem materiałów dydaktycznych, które stworzą szansę na szybkie i efektywne przyswojenie słownictwa szczególnie cennego w procesie komunikacji.

System ćwiczeń, których wykonywanie zwiększa efektywność przyswajania leksyki, został opracowany na materiale języka rosyjskiego, a jego efektywność potwierdzona eksperymentalnie²³. Ćwiczenia te powstały w oparciu o analizę literatury dotyczącej psychofizjologicznych i lingwistycznych podstaw zapamiętywania, zagadnień związanych z prawidłowościami organizacji i funkcjonowania leksykonu oraz stosowania strategii pamięciowych. Przeprowadzona analiza prac pisemnych umożliwiła odnotowanie najczęściej pojawiających się błędów, a analiza badań ankietowych pozwoliła na wyodrębnienie najczęściej stosowanych sposobów zapamiętywania leksyki. Opracowany system ćwiczeń ma za zadanie ograniczyć negatywne oddziaływanie zjawiska interferencji nie tylko międzyjęzykowej, ale i wewnątrzjęzykowej oraz doprowadzić do znacznego ograniczenia popełnianych błędów. Oprócz ćwiczeń *stricte* leksykalnych znajdują się tu również takie, których celem jest wzrost koncentracji uwagi, zwiększanie pojemności pamięci oraz doskonalenie pamięci wzrokowej i słuchowej. Mają one na celu zwiększenie zdolności pamięciowych istotnych w przyswajaniu słownictwa. Ćwiczenia te mogą być wykonywane zarówno pod kontrolą nauczyciela, jak i w pracy samodzielnej. Podstawowym zadaniem nauczyciela jest zapoznanie uczniów z ćwiczeniami, które można wykonywać samodzielnie. Przebiegająca pod kontrolą nauczyciela praca ma na celu wdrożyć uczniów do prawidłowego ich wykonywania i zapoznać ich z możliwościami wpływu tych ćwiczeń na zwiększanie zdolności przyswajania informacji, w tym również wzrost ilości przyswajanego słownictwa.

Możliwości intensyfikacji procesu przyswajania obcojęzycznego słownictwa należy upatrywać więc w prawidłowej organizacji procesu nauczania/uczenia się języka z zastosowaniem odpowiednich ćwiczeń leksykalnych. Skuteczność zaproponowanego systemu ćwiczeń jest możliwa dzięki uwzględnieniu przy ich opracowywaniu podstaw psychologicznych, a zwłaszcza przebiegu procesów pamięci-

²³ Projekt systemu ćwiczeń oraz ich eksperymentalna weryfikacja zostały przedstawione w monografii E. Dźwierzynska, *Sposoby optymalizacji...*, op. cit.

ciowych i prawidłowości zapamiętywania (które skrótowo zostały przedstawione wyżej) oraz dostosowaniu ich do konkretnych warunków nauczania. Poszukiwanie optymalnych rozwiązań podczas opracowywania materiałów dydaktycznych lub w trakcie dostosowywania już istniejących do konkretnych warunków nauczania obcojęzycznego słownictwa ma szansę okazać się efektywne pod warunkiem uwzględnienia opisanych wyżej procesów. Materiały te umożliwią skuteczne wspomaganie uczniów w procesie poszerzania leksykonu oraz kształtowania i doskonalenia kompetencji komunikacyjnej.

Bibliografia

- Arabski J., *Przyswajanie języka obcego i pamięć werbalna*, Katowice 1997.
- Batko A., *Jak osiągnąć sukces w nauce?*, Kraków 1998.
- Brzeziński J., *Nauczanie języków obcych dzieci*, Warszawa 1987.
- Chmielewska E., Stypułkowska J., *Pamięć krótko- i długotrwała*, [w:] *Materiały do Nauczania Psychologii*, Z. Włodarski (red.), seria I, t. 5, Warszawa 1986, s. 282-312.
- Dobrołowicz W., *Psychologiczne problemy uwagi kognitywnej*, Kielce 1978.
- Dobrołowicz W., *Psychologia uwagi*, Lublin 1985.
- Dźwierzynska E., *Sposoby optymalizacji przyswajania materiału leksykalnego w procesie nauczania języka obcego*, Rzeszów 2012.
- Garczyński S., *Motywacja w nauce języków*, „Języki Obce w Szkole” 1967, nr 5.
- Henzel J., *Imprinting jako sposób przyswajania kwantów informacji tekstowej i lingwistycznej*, [w:] *Glottodydaktyczne i kulturowe aspekty komunikacji językowej*, K. Janaszek, R. Gawkiewicz (red.), Szczecin 2004.
- Jagodzińska M., *Rozwój pamięci w dzieciństwie*, Gdańsk 2003.
- Komorowska H., *Metodyka nauczania języków obcych*, Warszawa 2002.
- Marton W., *Dydaktyka języka obcego w szkole średniej. Podejście kognitywne*, Warszawa 1978.
- Studziska A., *Strategie uczenia się, a opanowanie języka niemacierzystego*, Warszawa 2005.
- Szałek M., *Jak motywować uczniów do nauki języka obcego*, Poznań 2004.
- Wejn A.M., Kamieniecka B.J., *Tajemnice pamięci*, (tłum. J. Dancygier), Warszawa 1976.
- Włodarski Z., *Z tajemnic ludzkiej pamięci*, Warszawa 1984.
- Włodarski Z., *Z tajemnic ludzkiej pamięci*, Warszawa 1990.
- Woźnicki T., Zawadzka E., *Fazy procesu przyswajania języka obcego*, Warszawa 1981.